

Tamara Bjažić Klarin – Jasenska Kranjčević

Tamara Bjažić Klarin
Institut za povijest umjetnosti
Ulica grada Vukovara 68
HR - 10000 Zagreb

Jasenska Kranjčević
Institut za turizam
Vrhovec 5
HR - 10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljen / Received: 12. 7. 2023.

Prihvaćen / Accepted: 17.10. 2023.

UDK / UDC: 711.455.8(497.57)“19“

DOI: 10.15291/ars.4349

Turistički kampovi i montažni objekti zagrebačkog Jugomonta u Istri i na Kvarneru pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća

Tourist Camps and Prefabricated
Structures Produced by Zagreb's
Jugomont for Istria and Kvarner
during the 1950s and 1960s

SAŽETAK

Nakon Drugog svjetskog rata turizam je u socijalističkoj Jugoslaviji dio planskog gospodarskog i društvenog razvoja. Uvođenjem zajamčenog godišnjeg odmora 1946. godine država se obvezala ugostiteljsko-turistički smještaj učiniti dostupnim. Kao poželjan model brzog i jeftinog masovnog smještaja prepoznati su turistički kampovi koji se grade u cijeloj Jugoslaviji, a poglavito na Jadranu. Izgradnju kampova prva je regulirala Hrvatska 1955. godine *Zakonom o turističkom logorovanju* koji je propisao vrstu terena, smještaja i tehničke opreme. Montažne objekte za smještaj proizvodi domaća drvna industrija, ali i zagrebačka tvornica Jugomont, proizvođač sustava panelne prefabrikacije namijenjene masovnoj stanogradnji. Jugomont 1961. i 1962. godine realizira i dvjestotinjak montažnih objekata od betonskih panela na otoku Krku, Crikvenici, Malom Lošinju i Poreču. Objekte projektiraju Jugomontovi arhitekti uključeni u razvoj sustava i tehnologije građenja. Izgradnja kampova postaje važan projektni zadatak i strukovna tema. Usprkos potražnji tržišta Jugomont je odustao od montažnih objekata namijenjenih turizmu zbog nemogućnosti i neisplativosti daljnjeg unapređivanja tehnologije turističkog smještaja.

Ključne riječi: turizam, kampovi, montažna gradnja, Jugomont, Hrvatska

ABSTRACT

After World War II, tourism emerged as an integral component of planned economic and social development in socialist Yugoslavia. Introduction of guaranteed annual leave in 1946 prompted the state to facilitate accessible tourist accommodation. Tourist camps proliferated throughout Yugoslavia, particularly along the Adriatic coast, as a rapid and economical model for providing mass accommodation. In 1955, Croatia took the lead among Yugoslav republics in regulating campsite construction through the *Law on Tourist Camping*, specifying the type of terrain, accommodation standards, and technical requirements. Prefabricated housing systems were produced by the domestic wood industry, as well as the Jugomont factory in Zagreb, a manufacturer of panel prefabrication systems for mass housing. In 1961 and 1962, Jugomont delivered around two hundred prefabricated concrete panel structures to locations such as the island of Krk, Crikvenica, Mali Lošinj, and Poreč. The buildings were designed by Jugomont's architects involved in advancing construction systems and technology. Construction of campsites became an important task and a much-discussed topic among the professionals. Nevertheless, Jugomont discontinued the production of prefabricated structures for tourism despite high demand, due to the unprofitability of further improving the technology of tourist accommodation.

Keywords: tourism, camps, prefabricated construction, Jugomont, Croatia

Uvod

Nakon Drugog svjetskog rata turizam je na globalnoj razini poprimio masovnost, a u obnovi Europe imao je važnu ulogu. Isti trendovi prisutni su i u socijalističkoj Jugoslaviji gdje je turizam dio planskog gospodarskog, ali i društvenog (a time i prostornog) planiranja koji se razvija zajedno sa zaštitom prirodne i kulturne baštine reguliranih posebnim zakonima.¹ Uvođenjem zajamčenog godišnjeg odmora i prava na tjedni odmor država je preuzela obvezu stvaranja svih preduvjeta za osiguranje odmora.² Razvoj turizma i povećanje domaćeg turističkog prometa tražili su promjenu životnih navika na što su ukazali Boris Vukonić i Igor Duda.³ Turizam više „nije bio aristokratski i pojedinačan, stvar luksuza i radoznalosti”, već je postao narodni, „kolektivan, organiziran, nadasve demokratski.”⁴ Dostupnost ugostiteljsko-turističkih smještajnih kapaciteta i sadržaja povećava se u priobalnom i u kontinentalnom dijelu države kroz provođenje planova ravnomjernog razvoja. Za vrijeme velikih razaranja u Drugom svjetskom ratu, gotovo su prepolovljeni skromni predratni smještajni kapaciteti, posebno u Hrvatskoj.⁵ Stoga se nakon rata organiziraju ili podižu – hoteli, radnička, dječja, omladinska, vojna i policijska odmarališta, kupališta, gradska izletišta i turistički kampovi, odnosno „organizirani kamping i slobodno kampiranje”.⁶ Potonji, namijenjeni domaćim i inozemnim turistima prepoznati su kao poželjna vrsta smještaja jer su ekonomski isplativi i moguća je brza realizacija. Uz veliki interes za kampiranje, odnosno odmor u neposrednom kontaktu s prirodom, poticaj za izradu zakona o kampiranju bili su brojni divlji kampovi bez plana i s lošim higijenskim i protupožarnim uvjetima.⁷ Prvi *Zakon o turističkom logorovanju* u Jugoslaviji donijela je Narodna Republika Hrvatska 1955. godine.⁸

Masovnom izgradnjom kampova u cijeloj Jugoslaviji, ali prije svega na Jadranu, u Istri, na Kvarneru, Dalmaciji (Pakoštane i Primošten), Makarskoj (Tučepi i Podgora) i Dubrovačkoj rivijeri, u samo jednom desetljeću, od 1955. do 1964. godine, povećan je udio turističkih ležaja u kampovima u ukupnom smještaju s oko 8,4 % na čak 14,6 %.⁹ Od ukupnog broja turističkih noćenja u kampovima ostvaruje se čak 20,3 %. Od toga broja 2,1 % su domaći gosti, koji očigledno preferiraju radnička odmarališta i privatni smještaj, a 18,2 % su inozemni gosti zahvaljujući kojima se osiguravaju važna devizna sredstva.¹⁰ U istom razdoblju za smještaj u kampovima upotrebljavaju se šatori, kamp-prikolice i kamperi, a najviši standard ostvaruje se kroz montažne objekte za dvije, tri ili četiri osobe sa sanitarnim čvorom. Za montažne objekte minimalne kvadrature za privremeno stanovanje ili turistički smještaj rabe se različiti nazivi (vikend-objekti, vikend-kuće, vikend-kućice, bungalovi, turističke kućice i sl.). Proizvodi ih domaća drvna industrija, ali i zagrebačka *Tvornica montažnih kuća i građevnih elemenata* Jugomont¹¹, uz beogradski IMS proizvođač jednog od dvaju najpoznatijih i najrasprostranjenijih sustava montažne masovne stanogradnje u Jugoslaviji. Jugomont na tržište plasira rijetke montažne objekte za smještaj turista u kampovima od betonskih panela i tijekom 1961. i 1962. godine realizira njih dvjestotinjak u Baški, Malinskoj, Omišlju i Krku na otoku Krku, Kačjaku u Crikvenici, Čikatu u Malom Lošinj u Picalu, Plavoj laguni i Povilama u Poreču.¹²

Društvena ulaganja u povećanje turističkih smještajnih kapaciteta, uključujući kampove koji ostvaruju vrtoglavi uspon masovnog turističkog prometa, bila su omogućena osnivanjem općeg investicionog Fonda Federalne Narodne Republike Jugoslavije za potrebe ugostiteljstva. Osim izgradnje novih smještajnih kapaciteta Fond je bio namijenjen i rekonstrukciji postojeće te izgradnji nove prometne infrastrukture. Ceste, željeznica, morske i riječne luke te javni i privatni promet bili su vrlo važni za jačanje kamping turizma te dolazak domaćih i stranih turista.¹³ Po ekonomsko-turističkom značenju najvažniji državni projekt bila je izgradnja Jadranske magistrale, jedan od tehnološki najsloženijih projekata, realizirana u dionicama od

1.
Poluotok Polindrija u Poreču pedesetih godina (BORIS VUKONIĆ / bilj. 12/, 48)

The Polindrija peninsula in Poreč during the 1950s

1945. do 1965. godine.¹⁴ Izgradnju cestovnih prometnica prati i razvoj opće motorizacije. Proizvodnja prvog *narodnog auta* Zastave 750, popularnog Fiće, prema licenci talijanskog Fiata započela je u prvoj domaćoj tvornici automobila u Kragujevcu 1955. godine.

Cilj rada jest istražiti primjenu Jugomontovih montažnih objekata na području Kvarnera i Istre u kontekstu razvoja turizma u kampovima, njihove zakonske regulative, planiranja i izgradnje, te projektiranja i proizvodnje montažnih objekata pedesetih i početkom šezdesetih godina.

Ovaj oblik ugostiteljsko-turističkog smještaja u Hrvatskoj, ali i Jugoslaviji, ostao je izvan fokusa domaćih i inozemnih istraživača turizma i arhitekture.¹⁵

Istraživanje o kampovima kao i primjeni montažnih objekata u turizmu ograničeno je zbog nedostupnosti projektne i prostorno-planske dokumentacije za izgradnju kampova, ali i rušenja ili osuvremenjivanja, te vjerodostojnih statističkih podataka.

Oporavak i razvoj turizma kroz osnivanje turističkih kampova

Zakon o turističkom logorovanju Narodne Republike Hrvatske odredio je pravila o osnivanju, planiranju i izgradnji – vlasništvo, način izbora lokacije, odnosno uvjete koje moraju ispuniti područja i mjesta za kampiranje, načine smještaja, tehničko uređenje, načine korištenja i ponašanja korisnika te kaznene odredbe.¹⁶ Kampove u Hrvatskoj mogli su osnivati „pojedinci, grupe pojedinaca, društvene, privredne i ostale organizacije”. Pri izradi Zakona, u definiranju pravila za planiranje i izgradnju rukovodilo se „međunarodnim uzorima organiziranog kampinga” u zapadnoeuropskim zemljama s dugogodišnjom tradicijom kampiranja.¹⁷ Do 1958. posebne zakone o kampiranju imale su Italija, Belgija, Luxemburg i Portugal, dok ga je Francuska pripremala.¹⁸

Odabir lokacije za osnivanje kampa, mjesta za organizirani kamping grupa i pojedinaca, provodio se u suradnji vlasnika / investitora, lokalnih kotarskih odbora i nadležne sanitarne inspekcije. Za smještaj se preporučuju lako pristupačna mjesta zaklonjena od vjetrova „koja se dadu lako ograditi, čuvati i nadzirati”.¹⁹ (Sl. 1) Na temelju inozemnih iskustava kao kvalitetni biraju se „terasasti tereni s blagim nagibima, zbog lakšeg otjecanja atmosferskih voda, i mjestimično pošumljeni, zbog bolje zaštitenosti od vjetrova i sunca i zbog mogućnosti kamuflaže šatora i ostalih objekata”.²⁰ Tlo je moralo biti „zdravo pješćano ili travnato” i propuštati vlagu.²¹ Zbog intimnosti boravka izgradnja kampova je rahla i privremenog karaktera. Prosječna gustoća

2.
Šatori i montažni objekti od
lesonita u kampu francuskog kluba
Polynesie na poluotoku Polindriji
u Poreču pedesetih godina (BORIS
VUKONIĆ /bilj. 12/, 51)

Tents and prefabricated hardboard
buildings in the camp of the French
club Polynesie on the Polindrija
peninsula in Poreč during the 1950s

izgrađenosti kreće se oko 200 ljudi po hektaru, odnosno na svakog gosta otpadalo je minimalno 20 četvornih metara zemljišta.²² Za goste s automobilom trebalo je planirati 80 četvornih metara po vozilu.

Poštovanje konfiguracije terena i postojeće vegetacije izravno utječe na dispoziciju i dimenzije objekata koji se prilagođavaju danostima lokacije.²³ Objekti se uklapaju u postojeći ambijent do te mjere „da je izvedeno naselje ‘nefotogenično’”.²⁴ Svi obvezni objekti kampa, „za kuhinju, umivanje, pranje i slično, kao i nužnike” odgovaraju suvremenim zahtjevima higijene (tekuća voda, higijenski uređaji za otpadnu vodu i otpatke) i čine centralizirane funkcionalne cjeline odvojene od smještajnih jedinica. Ovisno o kategoriji, namjeni i veličini kampa dio ponude mogu biti i različiti drugi servisi, ugostiteljske, zabavne, informativne, poštanske i trgovinske usluge, sportsko-rekreacijski sadržaji – restoran, recepcija, diskoklub i/ili podij za plesanje, *snack bar*, tereni za sport i rekreaciju.

Izgradnja kampova postaje čest planerski i projektni zadatak arhitekata koji izrađuju urbanističke planove kampova i projekte za smještajne jedinice i servisne objekte. Predlošci za osmišljavanje kampova i korisna praksa turističkim poduzećima u osnivanju, organizaciji i vođenju kampova su francuski kampovi pariških klubova *Polynesie* i *Méditerranée* realizirani u Poreču i Zadru sredinom pedesetih godina. Francuska je tada zemlja s čak 2000 kampova osnivanih i u Grčkoj, Italiji, Jugoslaviji i na Tahitiju.²⁵ Klub *Polynesie* u Poreču na rtu Molindriju (poluotok Polindrija) osniva naselje šatora i montažnih objekata od lesonita kapaciteta od 800 ležaja. (Sl. 2)

3.
Projekt kamp-naselja na Jadranu,
diplomski rad Igora Emilija pod
mentorstvom Mladena Kauzlarića
na zagrebačkom Tehničkom
fakultetu (danas Arhitektonski
fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
1954. (IGOR EMILI /bilj. 27/)

The project of building campsites
on the Adriatic, graduation thesis
of Igor Emili under the mentorship
of Mladen Kauzlarić at the Faculty
of Engineering in Zagreb (today's
Faculty of Architecture, University of
Zagreb), 1954

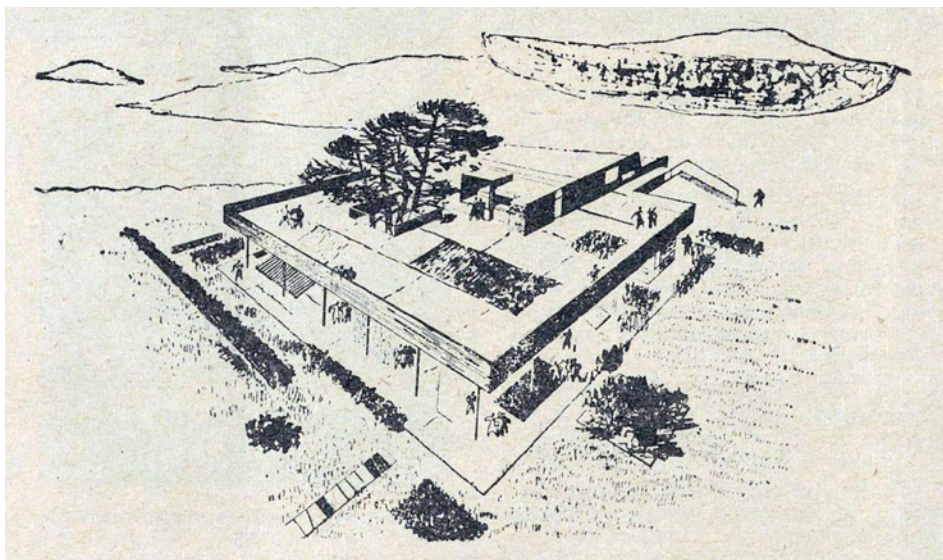
Otkupljena francuska oprema postala je temeljni kapital 1957. osnovanog poduzeća Plava laguna, vlasnika najvećeg „kamp-hotela” u Jugoslaviji s 1300 ležajeva.²⁶

U godini donošenja *Zakona o turističkom logorovanju* budući riječki arhitekt Igor Emili pod mentorstvom Mladena Kauzlarića za diplomski rad na zagrebačkom Tehničkom fakultetu (danas Arhitektonski fakultet) radi projekt kamp-naselja. Nadahnut mediteranskim ambijentom, oblicima, materijalima, teksturama i bojama Emili planira, projektira i oblikuje kamp-naselje šatora sa zajedničkim sadržajima bogatim vanjskim prostorima zaštićenim od sunca i smještenim uz ulaz u kamp.²⁷ (Sl. 3) Početkom šezdesetih godina kampovi postaju dio planiranih turističkih naselja i često su prva etapa njihove izgradnje koja se u kasnijim etapama upotpunjava drugim kategorijama smještaja – apartmanima i hotelima.

Arhitektima su u kampovima projektantski i oblikovno najzanimljiviji centralni objekti – ugostiteljskog i društvenog sadržaja. Primjer je modernistička zgrada restorana, bara i „ostalih servisa” s bogatim natkrivenim i nenatkrivenim vanjskim prostorima spomenutog francuskog kampa u Poreču arhitekta Vojislava Karlavarisa.²⁸ (Sl. 4) Da je riječ o važnom arhitektonskom zadatku, pokazuje objavljivanje projekta u obama strukovnim časopisima Društva arhitekata Hrvatske, *Arhitektura* te *Čovjek i prostor* (ČIP).²⁹ U ČIP-u Karlavarisov projekt, koji je obuhvaćao i proširenje postojećih smještajnih kapaciteta za 250 „montažnih kućica” (500 gostiju koliko može primiti restoran) predstavljen je u sklopu šire teme – *Smještaj turističkih masa*.³⁰ O kampovima, skupnom smještaju, ponašanju, objektima od „tvrđog” materijala, ali i cijenama, pred-

4.
Projekt restorana / centralnog
objekta kamp-naselja Plava laguna
u Poreču, Vojislav Karlavaris, 1956.
(BORO PAVLOVIĆ /bilj. 28/)

Project of the restaurant / central
facility at the "Plava laguna"
campsite in Poreč, Vojislav
Karlavaris, 1956

nostima i nedostacima, javno se raspravlja u stručnim tiskovinama poput časopisa *Odmor* u nakladi beogradske Turističke štampe. U cilju promocije boravka u kampovima *Plavi vjesnik* 1957. objavljuje publikaciju *Putovanje camping odmor*.³¹ Svrha članka i publikacija jest unaprijediti kulturu kampiranja i kriterije smještajnih jedinica i boravka, važne i zbog inozemnih gostiju, koje se privlači propagandnim filmovima produciranim za međunarodno turističko tržište. Turistički savez Srbije u suprodukciji s Englezima snimio je tri filma u boji od kojih je jedan o kampovima duž jadranske obale, između ostalog u Rovinju, Rabu, Hvaru i Dubrovniku.³²

Smještajne jedinice u kampovima

Zakon o turističkom logorovanju iz 1955. godine predvidio je dva načina smještaja gostiju – šatore i/ili „druge privremene objekte” koji ne zahtijevaju visoku razinu i trajnost izvedbe, ali moraju imati „rasvjetu i najpotrebniju opremu”.³³ Riječ je o stanovanju/smještaju s *egzistencijalnim minimumom* – kao na primjer prizemnim kamenim kućicama izgrađenim na otoku Šolti 1955. ili tipskim montažnim prizemnim objektima od drva i drvenih prerađevina.³⁴ Kapaciteti montažnih objekata obično su dva ili četiri ležaja i podižu se u manjim grupama (tri do četiri), u nizu te kao slobodni ili dvojni objekti. Korištenje tipskih montažnih objekata uvelike je olakšavalo izradu dokumentacije i trajanje gradnje čime su bile ostvarene znatne uštede, a u Sloveniji je bilo i propisano pravilima za izgradnju naselja vikend-kuća koje su morale biti jednoobrazno oblikovane.

U prvim godinama nakon rata tipske montažne objekte proizvodi domaća uglavnom drvna industrija i niskog su tehnološkog stupnja montaže i kvalitete izvedbe te se iz tog razloga uglavnom i upotrebljavaju za privremeni smještaj – kolonizatora (novonaseljenog stanovništva), rudara, građevinskih radnika i turista, a ne kao trajni stambeni objekti za individualno stanovanje što 1948. predlaže beogradski arhitekt Mate Baylon upućujući na kvalitetne finske i švedske primjere.³⁵ Nizak stupanj razvijenosti montažnih sustava rezultat je malih ulaganja u njihov razvoj, odnosno zapostavljanja ovog polja stanogradnje zbog visokih troškova komunalnog opremanja individualnih parcela.³⁶ Iako se sustavno radi na tipizaciji projekata i eksperimentira s montažnim elementima od drveta, betona i željeza i montažnim načinima građenja obiteljskih kuća i manjih stambenih zgrada već neposredno nakon Drugog svjetskog rata (eksperimentalna gradilišta u Beogradu, Karlovcu, Splitu, Zagrebu)

razvoj montažnih sustava u polju stambene arhitekture usmjeren je primarno na kolektivnu stanogradnju. Montažna gradnja predviđena je već *Petogodišnjim planom razvitka narodne privrede FNRJ 1947. – 1951.*,³⁷ međutim, zbog tehnološke nerazvijenosti, nedostatka kvalitetnih sirovina, obrazovanih stručnjaka i radnika za sve procese planiranja i gradnje te standarda kojim bi se garantirala kvaliteta, ušla je u širu primjenu tek krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina zahvaljujući sustavima armiranobetonskih elemenata poput spomenutog skeletnog sustava IMS-a i sustava lakih panela Jugomonta.

Među najvećim i najrazvijenijim proizvođačima drvenih prizemnih montažnih objekata su drvna poduzeća, bosanskohercegovačka Krivaja iz Zavidovića, slovenska Jelovica iz Škofje Loke i Spačva iz Vinkovaca. Za objekte se uglavnom rabi nosiva konstrukcija od okvira od drvenih gredica, drvovlaknaste prešane ploče za unutar-nju i vanjsku oblogu zidova i drvene krovne nosače što kod izvedbe i dalje zahtijeva velik broj radnih sati na gradilištu. Visok stupanj montažne gradnje za trajno individualno stanovanje koji podrazumijeva panele s visokim stupnjem završnih radova u tvornici, kompletnom unutarnjom i vanjskom oplatom zidova te montiranom stolarijom, prozorima i vratima, bio je iznimka, a ne pravilo. Među rijetkim proizvođačima koji su zadovoljavali navedene kriterije bila je Spačva.

Proizvodnja montažnih komercijalnih turističkih objekata za godišnji i tjedni odmor u kampovima i izletištima važan je dio tržišta. Rast potražnje za turističkim kampovima i njihove izgradnje potiče podizanje kvalitete montažnih objekata – razvoj panelnih montažnih sustava, ali i osuvremenjivanje prostorne koncepcije i arhitektonskog oblikovanja objekata. Krivaja sredinom pedesetih godina angažira zagrebačkog arhitekta Vladimira Zarahovića djelatnog u Sarajevu na izradi dvaju tipova „turističkih kuća” od kojih je manja imala 26 četvornih metara, a veća dvije sobe, kuhinju i tuš.³⁸ Zarahović projektira i manji dvojni objekt koji čine dvije dvokrevetne sobe s umivaonikom i zajednički zahod.³⁹ U kvaliteti arhitektonskog rješenja, oblikovanja, tehnološke razine montaže i izvedbe najdalje su otišli slovenski arhitekti surađujući sa slovenskim proizvođačima – Marlesom i Jelovicom. Za Jelovicu Marko Deu i Boštjan Hafner projektiraju vikend-kućicu s galerijom A-4 i A-5 za planinska i šumska područja trokutastog presjeka.⁴⁰ Tipske montažne „turističke kućice” promoviraju se i kao poželjan način izgradnje privatnih objekata za sekundarno stanovanje, tzv. vikendica, koje su od šezdesetih godina sve popularnije.

Konzumiranje godišnjeg i vikend-odmora postaje dio socijalističkog životnog standarda, tema o kojoj se javno raspravlja u tiskovinama. Za javno predstavljanje proizvođača i njihov marketing posebno su važni gospodarski sajmovi i promocijske izložbe.⁴¹ U Zagrebu se 1960. godine u sklopu treće međunarodne manifestacije *Porodica i domaćinstvo* održava tematska „informativno-propagandna i poučna” izložba *Mi na odmoru*.⁴² U jesen iste godine montažne „vikend-kućice” atrakcija su redovitog jesenskog međunarodnog Zagrebačkog velesajma.⁴³ Zbog izgradnje kampova i njihove promocije u drugoj polovici šezdesetih godina zabilježen je najveći porast prometa domaćih turista u ugostiteljskim objektima i kampovima, a u odmaralištima, dječjim i omladinskim ljetovalištima pada.⁴⁴

Turistički montažni objekti zagrebačkog Jugomonta

Prizemni montažni objekti rijetko se izvode od betonskih elemenata i šljakobetonu. Zagrebački Jugomont svoju produkciju započinje s obiteljskom kućom od betonskih panela predstavljenom na Zagrebačkom velesajmu 1953. godine.⁴⁵ Tijekom pedesetih godina Jugomont razvija lakomontažni sustav armiranobetonskih panela JU-58, JU-60 i JU-61 namijenjen izgradnji višestambenih zgrada. Posljednjim u nizu grade se zgrade visine od šest katova na više u Zagrebu, ali i Čačku, Sarajevu, Ma-

5.
Montažni objekti zagrebačkog
Jugomonta u turističkom naselju
Kačjaku u Crikvenici, 1962. (Z. K.
/bilj. 47/, 40).

Prefabricated structures produced
by Zagreb's Jugomont for the
Kačjak tourist resort in Crikvenica,
1962

6.
Jugomontovi montažni objekti
u naselju Picalu u Poreču, 1961.
(Zavičajni muzej Poreštine, Poreč)

Jugomont's prefabricated buildings
at the Pical resort in Poreč, 1961

riboru, Celju, Ljubljani i Prištini na temelju Jugomontove licencije.⁴⁶ Jugomont na montažni način izvodi i druge tipove objekata – zgrade osnovnih škola, ambulanti, poslovnih zgrada, a od 1961. do 1962. sa željom da proširi proizvodni asortiman i poveća proizvodnju tijekom zimskih mjeseci plasira seriju različitih tipova montažnih prizemnih smještajnih jedinica izvedenih u kampovima u Crikvenici (Kačjak),

Selcu, na otoku Krku (Baška, Malinska, Omišalj, Krk) i Malom Lošinju (Čikat), te u Poreču (Plava laguna, Pical i Povile).⁴⁷ (Sl. 5, 6) Kategorizacija kampova odgovarala je smještaju za hotel B kategorije.

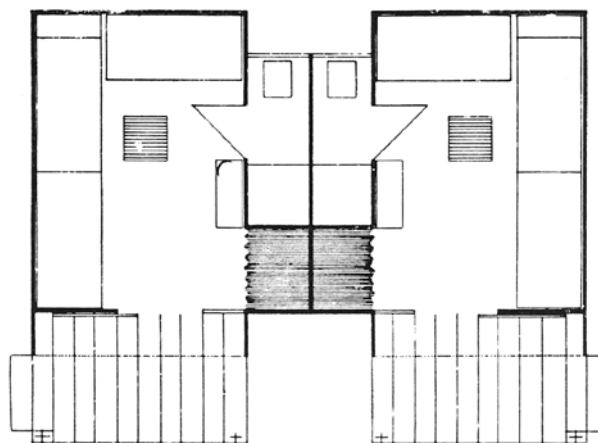
Projektanti tipova od kojih su realizirani A, B, D, E i K jesu Jugomontovi mladi arhitekti s interesom za participaciju u razvoju građevnih montažnih sustava, Bogdan Budimirov i Krešimir Ivaniš, Đuro Mirković, Branko Hlebec, Berislav Brnčić, Boris Pohl te akademski slikar i budući arhitekt Vinko Uhlak.⁴⁸ Jugomontovi arhitekti jedino u Poreču izrađuju i urbanistički plan naselja.⁴⁹ Tijekom montaže na terenu Jugomontovi arhitekti upozoravaju na nedostatak ili manjkavost urbanističkih planova u kojima podižu tipske objekte s iznimkom druge dionice izgradnje Povila, Kačjaka i Malinske, ali i nedostatak kvalitetnih cesta za dopremu montažnih panela.⁵⁰ Paneli za istarske i kvarnerske kampove prvo su bili dovoženi iz Zagreba što je bitno poskupjelo troškove izgradnje zbog čega se pribjegli izradi panela u Crikvenici i na Lošinju.

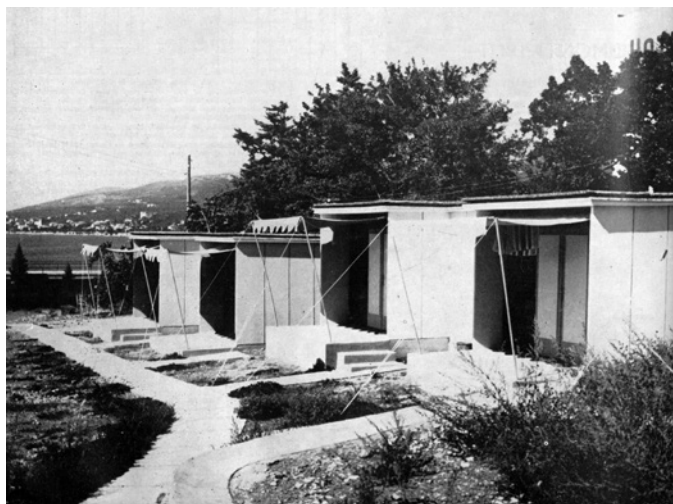
Jugomontovi tipski montažni objekti su uglavnom dvojni. Imaju jednu dvokrevetnu ili trokrevetnu sobu s različitim standardom opremljenosti sanitarnog čvora koje se može povezivati, grupirati na različite načine. Važan dio objekta je terasa preko koje se ulazi u stambeni prostor – sobu. Oblikovno, riječ je o arhetipu, kolibi s tom razlikom što montažni objekti imaju glavno pročelje sobe najčešće „rastvoreno” vratima prema okolišu. Veličina, odnosno težina zidnih i stropnih betonskih panela bila je zadana uvjetima montaže na terenu kojem nije moguće pristupiti s građevnom mehanizacijom / dizalicama.⁵¹ Naime, zidni paneli visine etaže (275 centimetara), širine 60 i debljine 5 centimetara, i stropne ploče iste debljine raspona 3 metra, imali su težinu od oko 200 kilograma kako bi ih mogla nositi i montirati četiri čovjeka. Paneli proizvedeni u tvornici trebali su imati zajamčena različita tehnička svojstva (statičku stabilnost, zvučnu i toplinsku izolaciju) na temelju provedene standardizacije. Patent za zid montažne kuće, zidni pano od različitih materijala, prijavio je inženjer Miroslav Helebrant Patentnom zavodu Jugoslavije 1953. godine.⁵² Željko Solar, Dragutin Stilinović i Bogdan Budimirov, za Građevno montažno poduzeće „Jugomont” patentirali su postupak za vezivanje montažnih armiranobetonskih i betonskih elemenata.⁵³

Temelji objekta bili su lijevani in situ. Za toplinsku i zvučnu izolaciju bungalova korištene su Celotex ploče od mekanog lesonita.⁵⁴ Krov s pokrovom od azbest-cementnih ploča bio je dodatno izoliran slojem prešane trske za zaštitu od direktnih

7.
Jugomontov montažni objekt tipa
D, Đuro Mirković, 1962. (Z. K. /
bilj. 47/, 42)

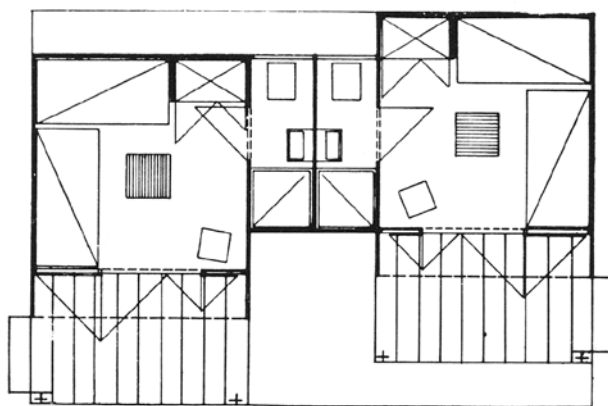
Jugomont's type D prefabricated
building, Đuro Mirković, 1962

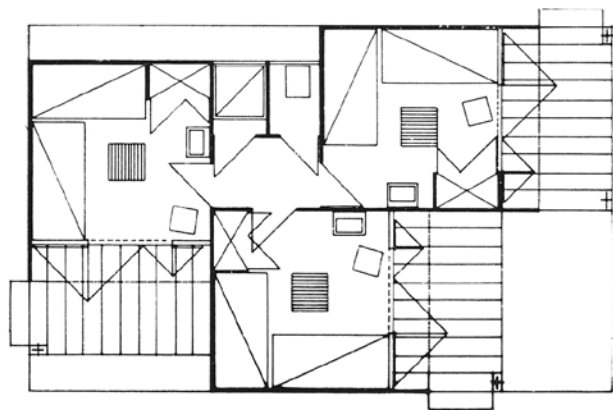
8.
Jugomontovi montažni objekti
tipa B u Selcu, Boris Pohl, 1962.
(NN /bilj. 47/, 45-46)

Jugomont's type B prefabricated
buildings in Selce, Boris Pohl,
1962

9.
Jugomontov montažni objekt
tipa C, Đuro Mirković, 1962.,
neizvedeno (Z. K. /bilj. 47/, 42)

Jugomont's type C
prefabricated building, Đuro
Mirković, 1962, unbuilt

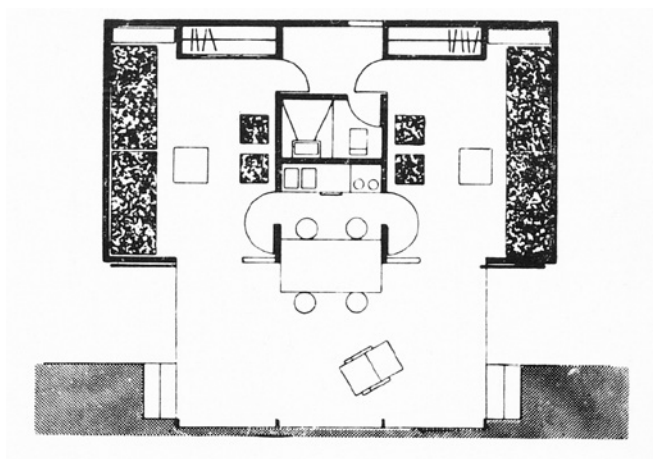
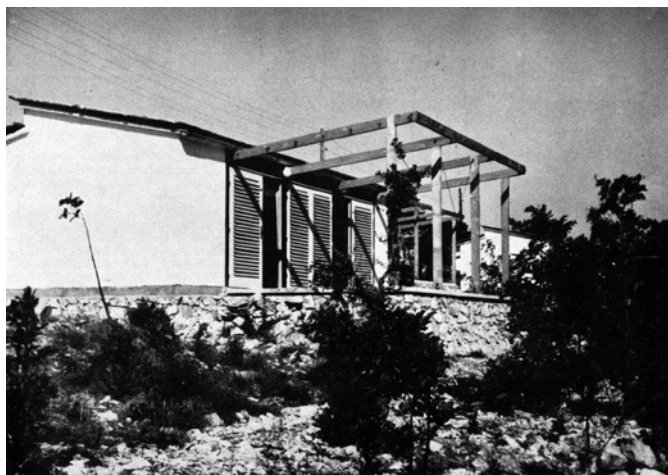

sunčevih zraka. Prvi realizirani montažni objekti su tipa E u Plavoj laguni u Poreču (1961.) te objekti u Lošinj (Čikat). Dvojne montažne objekte projektiraju Đuro Mirković (tip D), budući glavni projektant zagrebačkog Građevinskog poduzeća Industrogradnja, i Boris Pohl (tip B). Mirkovićev tip objekta realiziran u Povilama 1962. godine ima trokrevetnu sobu s terasom i vlastiti zahod s tušem. (Sl. 7) Isti standard nudio je i Pohl – objekt s dvjema međusobno izmaknutim jedinicama čiji pomak dinamizira volumen, čini ga oblikovno atraktivnijim, a omogućava i veću privatnost gostiju. (Sl. 8) Po broju izvedenih objekata najuspješniji je bio Pohlov tip B podignut u Selcu, Baški, Omišlju, Malinskoj i na Malom Lošinj (1962.). Neizvedeni tip C Đure Mirkovića jedini je od poznatih tipova montažnih objekata u kojem se grupiraju tri dvokrevetne sobe s terasama oko zajedničke kupaonice.⁵⁵ (Sl. 9) Najluksuzniji od svih predstavljenih objekata je tip A Bogdana Budimirova i Krešimira Ivaniša izveden u Crikvenici (1962). Montažni objekt ima dvije dvokrevetne sobe te minikuhinju i sanitarni čvor s tušem umetnut između njih. (Sl. 10)

Doprinos Jugomonta polju turističke arhitekture, korištenju sustava betonskih panela i postavljanja novih standarda u prostornoj organizaciji i oblikovanju montažnih objekata, prepoznala je struka. Izvedeni objekti temeljito su elaborirani na stanicama zagrebačkih i beogradskih stručnih časopisa, *Arhitektura* i *Arhitektura – urbanizam*. Potonji je bio tematski broj posvećen turističkoj izgradnji u Jugoslaviji u kojem je zahvaljujući Jugomontu i montažna gradnja kampova dobila svoje mjesto.⁵⁶

10.
Jugomontov montažni objekt
tipa A u Crikvenici, Bogdan
Budimirov i Krešimir Ivaniš,
1962. (Z. K. /bilj. 47/, 41, 43)

Jugomont's type A
prefabricated building in
Crikvenica, Bogdan Budimirov
and Krešimir Ivaniš, 1962

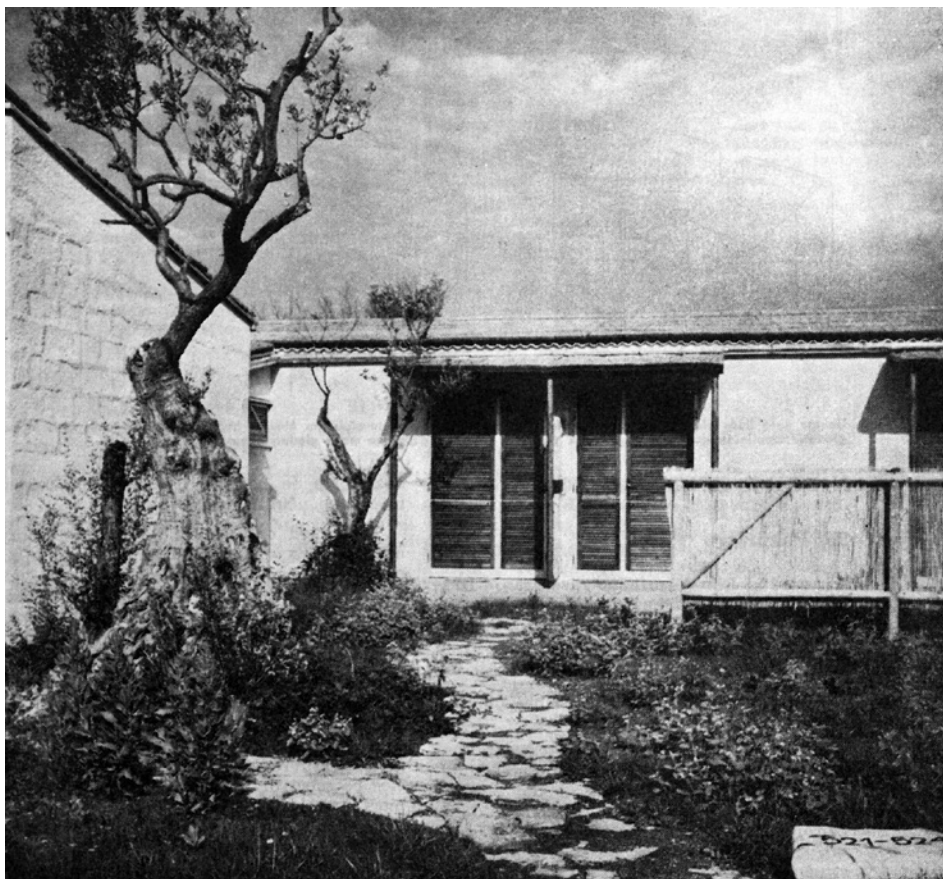

Zaključak

Usprkos propulzivnom tržištu, daljnjoj izgradnji kampova u sklopu novoplaniranih područja ugostiteljsko-turističke namjene koji nude širi spektar ponude smještaja, apartmane i hotele za različite platežne mogućnosti domaćih i inozemnih gostiju, izgradnja kampova s montažnim objektima u Istri i na Kvarneru bila je za Jugomont samo kratki izlet u polje turističke izgradnje.⁵⁷ Razlozi zbog kojih Jugomont odustaje od izgradnje montažnih objekata za kampove, ali i primjene montažnog sustava armiranobetonskih panela u izgradnji velikih hotelskih sklopova, koji šezdesetih godina postaju prioritet razvoja turizma, jesu višestruki. Glavni je uspjeh montažnog sustava JU-61 koji upravo u vrijeme gradnje istarskih i kvarnerskih kamp-naselja ulazi u široku primjenu u stanogradnji. Jugomont sve svoje proizvodne kapacitete usmjerava na izgradnju zagrebačkih naselja Remetinec i Borongaj. Problem montažnih objekata za kampove bio je nizak stupanj montažne proizvodnje, a time i manje isplativosti njezine primjene. Nemogućnost korištenja građevne mehanizacije i velik udio ručnog rada koji uključuje i transport na lokaciju te mokre radove na betoniranju temeljne ploče vratili su Jugomont na *prvotne postavke* s kojih je krenuo početkom pedesetih godina. Nadalje, sami montažni objekti u kampovima nisu bili bitnije unaprjeđivani jer su i dalje imali istu namjenu – brzu i jeftinu izgradnju kapaciteta za privremeni boravak, odnosno ograničeni rok trajanja zbog čega su često rušeni ili znatno rekonstruirani.⁵⁸ U prilog ovoj tvrdnji ide opis montažnih smještajnih obje-

11.
Smještajni objekti nudističkog
kampa Valalta u Rovinju, Julije
Golik, 1969. (JULIJE GOLIK /
bilj. 24/, 6)

Accommodation facilities of the
Valalta nudist camp in Rovinj,
Julije Golik, 1969

kata u prvom organiziranom nudističkom kampu u Europi 1968. godine, Valalta kraj Rovinja arhitekta Julija Golika: „Izbor upotrijebljenih materijala je minimalan. Kod bungalova: podnožje zgrade beton, zidovi izvana i iznutra grubo ožbukani (bijeli agregat + bijeli cement), nevidljivi pokrov valoviti salonit, preko kojeg trščane ploče kao finalni materijal i toplinski izolator, kosi podgled stropova u gips-kartonskim pločama oslikani bijelim policolorom, podovi u crvenim keramitnim pločicama, te robusni namještaj tamno lužen. Elementi grilja na vratima i oblice nadstrešnica luženi su u istom tonu. Zidovi soba obogaćeni su prirodnim i autohtonim folklornim elementima (...)”⁵⁹ (Sl. 11)

Iscrpivši mogućnosti primjene betonskih panela u izgradnji montažnih objekata za kampove, i Jugomontovi arhitekti, okupljeni u grupi Prefabrikati, Bogdan Budimirov, Željko Solar i suradnici, usmjerili su svoj daljnji rad na razvoj novih prototipova – montažne obiteljske kuće za Ekspor-drvo i Drvno industrijsko poduzeće Ogulin korištene u izgradnji montažnih stambenih naselja nakon razarajućeg potresa u Skopju 1963. i poplave u Zagrebu 1964. godine, montažne obiteljske kuće nove generacije visokog stupnja montažnog i suvremenog oblikovanja (ravni krov, stijene s velikim otvorima) za Spačvu te montažne čelične poslovne zgrade za Soko Mostar realizirane na Zagrebačkom velesajmu.⁶⁰ Svi ovi prototipovi poticaj su za daljnje proučavanje povijesti arhitekture montažnih objekata koji su i danas aktualni u kontekstu turističke izgradnje i hitnog, ali i trajnog zbrinjavanja stanovnika nakon prirodnih katastrofa. Istovremeno, budući da je kulturno nasljeđe jedan od najčešćih poticaja suvremenih turista,⁶¹ trebalo bi razmišljati o mogućnosti afirmacije montažne gradnje kao integralnog dijela graditeljskog nasljeđa Hrvatske.

Lokacija montažnih objekata za turizam GP Jugomont	Investitor	Projektant	Broj objekata	Smještajni kapacitet br. ležaja	Stanje danas
Baška	Hotelsko poduzeće Baška	Tip B – Boris Pohl	10	40 + 10 (pomoćnih) – ukupno 50	Srušeno 1998., na lokaciji izgrađene Ville Corinthia.
Krk	-	-	-	-	Prema navodima Milana Radića iz Malinske – nije izvedeno.
Malinska	Hotelsko poduzeće Malinska	Tip B – Boris Pohl	10	40 kreveta	Srušeno – ostao jedan objekt kao spremište alata – (uvala Draga kod hotela Malin – danas bazeni).
Omišalj	-	Tip B – Boris Pohl	10	-	Neki srušeni, a neki se upotrebljavaju kao stambeni objekti. Blizu hotela Jadran.
Kačjak (Crikvenica)	-	Tip A (17 objekata) – Bogdan Budimirov i Krešimir Ivaniš; Tip B (10 objekata) – Boris Pohl; Tip D (10 objekata) – Đuro Mirković	37 vikend-objekata i restoran	-	-
Mali Lošinj – Čikat	-	Tip B – Boris Pohl	30	-	-
Poreč	-	-	42 bungalova	-	-
	-	-	15 vikend-objekata	-	-
	-	Tip D – Đuro Mirković	10 ili 28 vikend-objekata	50 ležaja	Broj izvedenih objekata različit prema različitim izvorima.
	-	-	-	-	-
Selce	-	Tip B – Boris Pohl	10 tip B	-	-
Vrsar	-	-	25 objekata	250 ležaja	-
Nepoznata lokacija	-	Tip K – ing Brnčić, ing. Hlebec, ing. Ivaniš i ak. slikar Uhlik	-	-	Izvedeno, ali nepoznate lokacije.
Nije izvedeno	-	Đuro Mirković	-	-	Nije izvedeno.

Tablica 1.

Obradile autorice prema izvorima: NN, Turistički objekti „Jugomonta”, *Arhitektura-urbanizam*, Beograd, Vol. 4, br. 22-23 (1963.), 44–46.; Z. K. (ZDENKO KOLACIO), Montažna izgradnja u turističkim naseljima, *Arhitektura*, 1 (1963.), 40–45.; VLADIMIR ŠKARICA (ur.) *Jugomont 1955 – 1975. Svečano izdanje lista poduzeća za industrijsko građenje, Posvećeno proslavi 20-godišnjice osnutka*, Zagreb, 1975.

BILJEŠKE

- ¹ NN, Perspektive privrednog razvoja i turizam, *Turizam*, 8 (1960.), 1–2. S obzirom na to da je turizam bio jedan od glavnih ciljeva razvoja u razdoblju od 1958. do 1965., o čemu se raspravlja i na Petom kongresu Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije 1960., smještajne turističke kapacitete trebalo je povećati za 50 %. Usporedno s rekonstrukcijom postojećih i izgradnjom novih objekata „predviđa se i brzi razvoj kapaciteta društvene ishrane, naročito u većim naseljima i turističkim centrima.”
- ² Uredba o plaćenom godišnjem odmoru radnika, namještenika i službenika, *Službeni list FNRJ*, 56 (1946.).
- ³ BORIS VUKONIĆ, *Povijest hrvatskog turizma*, Prometej, Zagreb, 2005.; IGOR DUDA, *Pronađeno blagostanje. Svakodnevni život i potrošačka kultura u hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih*, Srednja Europa, Zagreb, 2010.
- ⁴ NN, Smještaj turističkih masa, *Čovjek i prostor*, 64 (1957.) 1, 3.
- ⁵ Na kraju Drugog svjetskog rata brojna su naselja bombardirana te su stradali i brojni objekti ugostiteljsko-turističke namjene na Brijunima, u Rijeci, Senju, Zadru, Splitu i drugdje. Vidi: JASENKA KRANJČEVIĆ, Turističko i prostorno planiranje u Hrvatskoj i Jugoslaviji šezdesetih godina, *Časopis za suvremenu povijest*, 3 (2021.), 1183–1207.
- ⁶ „Osobit je nedostatak našeg turizma u tome, što gotovo uopće ne raspolaže s novim vrstama i oblicima tehnički suvremenih, udobnih, a jeftinih kapaciteta, kao što su moteli, turistička naselja, izgrađeni turistički logori i slično. Poseban problem u našem turizmu predstavlja smještajni kapacitet kupališta i lječilišta. Ova mjesta raspolažu sa 1.570 kreveta ili oko 8% ukupnog turističkog smještajnog kapaciteta komercijalnog karaktera. Po svojoj su veličini ovi kapaciteti uglavnom jednaki predratnim.” Vidi: NN, Nacrt perspektivnog programa razvitka turizma, *Turizam*, 10-11 (1957.), 3–23, 6.
- ⁷ DRAGUTIN ALFIER, Neorganizirani i nedisciplinirani camping ugrožava neke bitne interese naših turističkih područja – odgovor drugu Miljku Paniću, *Turistički pregled*, 1-2 (1955.), 24.
- ⁸ Zakon o turističkom logorovanju, *Narodne novine*, 33 (1955.); Zakon o turističkom logorovanju, *Turistički pregled*, 5-6 (1955.), 16–17. Nakon Hrvatske zakone donijele su Bosna i Hercegovina i Crna Gora.
- ⁹ DRAGO KOVAČ, Ekonomski aspekti turizma makarske komune, *Turizam*, 4-5 (1959.), 4–14; I. Š., Rad Turističkog društva Novi Vinodolski, *Turizam*, 6 (1959.), 24.
- ¹⁰ REFIK MUMINAGIĆ, Turistički promet Hrvatske u godini 1957, *Turizam*, 6-7 (1958.), 3–6; ANTE MANDARIĆ, Turizam na području SR Hrvatske, *Turizam*, 7 (1965.), 2–6. Za usporedbu, 1955. u turističkim kampovima bilo je evidentirano 4614 ležajeva, a 1963. 23 000.
- ¹¹ Poduzeće Jugomont osnovano je odlukom radničkog savjeta 8. prosinca 1954. godine. Odluku je u siječnju 1955. potvrdio Narodni odbor grada Zagreba. Sudskim rješenjem Okružnog privrednog suda od 20. travnja 1955. godine Jugomont je upisan u sudski registar. VLADIMIR ŠKARICA (ur.) *Jugomont 1955 – 1975. Svečano izdanje lista poduzeća za industrijsko građenje, Posvećeno proslavi 20-godišnjice osnutka*, Zagreb, 1975., 10.
- ¹² VLADIMIR ŠKARICA (bilj. 11); BORIS VUKONIĆ, *Plava laguna 1957-2007.*, Plava laguna d.d., Poreč, 2007.
- ¹³ NN, Novi natječaji za investicione zajmove, *Turizam*, 3 (1959.), 27.
- ¹⁴ DRAGUTIN ALFIER, Ekonomski i tehnički problem turističkog uređenja i iskorištavanja Jadranske magistrale, *Arhitektura*, 1-3 (1960.), 59–63. Italija počinje 1956. s izgradnjom Sunčane autostrade duž Apeninskog poluotoka.
- ¹⁵ Za rad korištena je analitičko-interpretativna metoda domaće i strane literature (monografija poduzeća Jugomont, stručni časopisi iz područja turizma i graditeljstva, zakonska regulativa i statistički podatci) te obilasci terena. Od domaćih autora ističu se ekonomisti Boris Vukonić (*Povijest hrvatskog turizma*, Zagreb, 2005.), Antun Kobašić (*Turizam u Jugoslaviji – razvoj, stanje i perspektive*, Zagreb, 1987.) te povjesničar Igor Duda (*U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*, Zagreb, 2005.; Komunisti kao turisti. Godišnji odmor u vili CK SKH u Fažani, u: *Fažanski libar 7* /ur. Mirko Urošević/, Pula, 2014., 137–145; Od radnika do turista. Prava, želje i stvarnost socijalnoga turizma u jugoslavenskom socijalizmu, u: *Sunčana strana Jugoslavije: Povijest turizma u socijalizmu* /ur. Hannes Grandits, Karin Taylor/, Zagreb, 2013., 55–87). Temu prostorno planiranje i turizam obradila je Jasenska Kranjčević (Turističko i prostorno planiranje u Hrvatskoj i Jugoslaviji 1960-tih, *Časopis za suvremenu povijest*, 3/2021./, 1183–1207). Od međunarodnih publikacija ističu se ELKE BEYER, ANKE HAGEMANN i MICHAEL ZINGANEL, *Holidays after the Fall. Seaside Architecture and Urbanism in Bulgaria and Croatia*, Berlin, 2013. Turistička arhitektura bila je predstavljena i na izložbi *Toward a Concrete Utopia: Architecture in Yugoslavia, 1948–1980.* u MOMA-i u New Yorku 2018./2019.
- ¹⁶ Zakon o turističkom logorovanju, *Narodne novine*, 33 (1955.)
- ¹⁷ DRAGUTIN ALFIER, Napomene uz zakon o turističkom logorovanju, *Turistički pregled*, 5-6 (1955.) 17–20, 19.
- ¹⁸ SLAVKO ENSMINGER, Pravni položaj turističkih logora, kampova i terena za kampiranje, *Turizam*, 12 (1958.), 7–8.
- ¹⁹ Turistički kampovi nisu smjeli biti u „neposrednoj blizini javnih putova i lučkih, vojnih, zrakoplovnih, željezničkih i tvorničkih uređaja.” Kampove su vlasnici bili dužni voditi u skladu s propisima o ugostiteljskim poduzećima i radnjama (mogu preuzeti brigu o kampovima i naplaćivati pristojbu za upotrebu mjesta od korisnika, članova). DRAGUTIN ALFIER (bilj. 17).
- ²⁰ DRAGUTIN ALFIER (bilj. 17).
- ²¹ Zakon o turističkom logorovanju, *Narodne novine*, 33 (1955.).
- ²² DRAGUTIN ALFIER (bilj. 17).
- ²³ Za izgradnju turističkih kampova izrađuju se položajni planovi trajnih i provizornih objekata, detaljni nacrti za svaki pojedini objekt, tehničko-sanitarne i ostale uređaje. Od dokumentacije bilo je potrebno izraditi i „plan amortizacije osnovnih sredstava i plan otplate investicija na temelju predviđenog prometa” te mjere za sprečavanje požara. DRAGUTIN ALFIER (bilj. 17).
- ²⁴ JULIJE GOLIK, Turističko naselje „Valalta” – nudistički kamp u Istri, *Čovjek i prostor*, 191 (1969.), 6-7, 6.

- ²⁵ Klub *Méditerranée* sredinom pedesetih godina ima oko 80 000 članova. V. ZRNC, Smještaj turističkih masa, *Čovjek i prostor*, 64 (1957.), 1, 3; NINA JURISIĆ, Kamping turizam na zadarskoj rivijeri, Završni rad, Veleučilište s pravom javnosti Baltazar Zapršić, Biograd na Moru, 2021.
- ²⁶ BORIS VUKONIĆ (bilj. 12).
- ²⁷ IGOR EMIL, Diplomski rad Emili Igora, *Čovjek i prostor*, 29-30 (1955.), 3.
- ²⁸ NN, Restaurant kod Poreča, *Arhitektura*, 1-6 (1957.), 38–39; BORO PAVLOVIĆ, Camp „Plava laguna” u Poreču, *Čovjek i prostor*, 64 (1957.), 4. Karlavaris i Bernardo Bernardi surađuju sa Zdenkom Strižićem na projektu restorana na Plitvičkim jezerima. ZDENKO STRIŽIĆ, Nacionalni park Plitvička jezera, *Arhitektura*, 7-8 (1950.), 3–28, 20.
- ²⁹ Kao investitor u *Arhitekturi* navodi se Narodni odbor grada Poreča, a u časopisu *Čovjek i prostor* Klub Polynesie. Upravo te godine dogodilo se preuzimanje. (NN, bilj. 28; BORO PAVLOVIĆ, bilj. 28).
- ³⁰ Povod „tematu” časopisa *Čovjek i prostor* o turizmu bila je i gradnja magistrale u Senju koja je potaknula javnu i stručnu raspravu. Vidi: JURAJ DENZLER, ANDRIJA MOHOROVIČIĆ, DRAGO GERVAIS et al., U obranu Senja, *Čovjek i prostor*, 64 (1957.), 2.
- ³¹ NN, Putovanje, camping, odmor (Posebno izdanje), *Plavi vjesnik*, 1957.
- ³² BRANA ČELOVIĆ, Turistički savez Srbije snimio tri kolor-filma u suprodukciji sa Englezima, *Odmor*, 31-32 (1955), str. bez paginacije; A. KOPRIVICA, Prednosti potrebe – Kampovi od tvrdog materijala, *Odmor*, 38-39 (1955.), str. bez paginacije.
- ³³ Zakon o turističkom logorovanju, *Narodne novine*, 33 (1955.).
- ³⁴ P. GJ., Turističke kućice u Nečujmu na Šolti. Jeftino povećanje smještajnog kapaciteta, *Turistički pregled*, 5-6 (1955.), 21. Nije bilo neuobičajeno da su regionalni građevni materijal i oblikovni elementi tradicionalne ruralne arhitekture korišteni kao motiv pri oblikovanju turističkih objekata u kampovima. Primjer su bungalovi turističkog naselja na Žabljaku u Crnoj Gori gdje su izgrađena dva kamp-naselja, jedno za domaće turiste, a drugo za francuski klub *Méditerranée*. Vidi: NN, Turističko naselje na Žabljaku, *Arhitektura-urbanizam*, 22-23 (1963.), 68–69. Na području Jajca i Plivskih jezera u Bosni i Hercegovini izgrađeno je kamp-naselje sojenica. Vidi: VLADIMIR BOBROVIĆ i EMIRA ZEČEVIĆ, Uređenje Plivskih jezera, *Arhitektura-urbanizam*, 22-23 (1963.), 85–88.
- ³⁵ MATE BAYLON, O izgradnji montažnih zgrada sa konkretnim primjerom jednog finskog načina izgradnje, *Naše građevinarstvo*, 9 (1948.), 555–563.
- ³⁶ Individualno stanovanje razmatra se prvotno kroz tipske projekte za koje je 1947. godine bio raspisan federalni arhitektonski natječaj. Rezultati su objavljeni u publikaciji *Pregled osnova stanova za 1948.* Vidi: MATE BAYLON (ur.), *Pregled osnova stanova za 1948.*, Beograd, 1948.
- ³⁷ Zakon o petogodišnjem planu razvitka narodne privrede Federativne Narodne Republike Jugoslavije: 1947. – 1951., Beograd, 1947.; REDAKCIJA, Graditeljstvo u petogodišnjem planu, *Arhitektura*, 1-2 (1947.), 4–5. Montažna gradnja važna je tema i Prvog savjetovanja arhitekata i urbanista Jugoslavije u Dubrovniku 1950. godine. Vidi: NN, Prvo savjetovanje arhitekata i urbanista FNJR u Dubrovniku, *Arhitektura*, 11-12 (1950.), 4–13.
- ³⁸ Krivaja 1950. godine otvara prvu tvornicu montažnih kuća u Jugoslaviji koristeći se švedskim predlošcima / tipovima kuća. K. N., Nešto o proizvodnji montažnih kuća, *Krivaja*, 66 (1951.), 2; NN, Vikend kuća – novi tip montažnih kuća, *Krivaja*, 203 (1955.), 1.
- ³⁹ Krivaja šezdesetih godina razvija i tip turističke kuće za Tajland. GOJKO BATOZ, Prvi tip kuće sa Tajlanda, *Krivaja*, 263 (1964.), 3; V. ZRNC (bilj. 25).
- ⁴⁰ MARKO DEU – BOŠTJAN HAFNER, Vikend-kućica A-4 i A-5, *Arhitektura-urbanizam*, 22-23 (1963.), 63–64.
- ⁴¹ U Rijeci je 1962. organizirana izložba proizvođača montažnih objekata Pomurka (Murska Sobota), Jelovica, Spačva i Soko Mostar. Izložbu je vidjelo u prvih pet dana 10 000 Riječana, „a došli su ovamo i neki i iz Dalmacije pa čak iz Italije”. Veliki interes za nabavu „weekend-kućica” pokazali su predstavnici „pojedinih ugostiteljskih i turističkih organizacija s kvarnerskog područja”. Vidi: V. P., Veliko zanimanje za montažne kućice. Kupaca bi bilo mnogo – da je na otplatu, *Novi list*, 7. studenoga 1962.; NN, Na Koblerovu trgu otvorena izložba montažnih zgrada, *Novi list*, 3. studenoga 1962.
- ⁴² Izložba *Mi na odmoru* zauzimala je 3000 četvornih metara. Vidi: TOMISLAV ZUPA, Izložba „Mi na odmoru”, *Turizam*, 4-5 (1960.), 32; LJUBOMIR MILAZZI, Izložba je zatvorena, ali posao tek počinje, *Turizam*, 6 (1960.), 20–21.
- ⁴³ VJEKOSLAV ZRNC, Turistička izložba na jesenjem Zagrebačkom velesajmu, *Turizam*, 10-11 (1960.), 12–13, 12.
- ⁴⁴ IGOR DUDA, U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih. Zagreb, 2005., 160.
- ⁴⁵ VLADIMIR ŠKARICA (bilj. 11).
- ⁴⁶ VLADIMIR ŠKARICA (bilj. 11), 20.
- ⁴⁷ Z. K. (ZDENKO KOLACIO), Montažna izgradnja u turističkim naseljima, *Arhitektura*, 1 (1963.), 40–45; NN, Turistički objekti „Jugomonta”, *Arhitektura-urbanizam*, 22-23 (1963.), 44–46.
- ⁴⁸ Važna svjedočanstva Bogdana Budimirova o montažnim objektima za kampove i montažnim kućama za individualno stanovanje donosi: VLADIMIR MATTIONI (ur.), *U prvom licu / Bogdan Budimirov*, Zagreb, 2008.
- ⁴⁹ Z. K. (bilj. 47).
- ⁵⁰ NN (bilj. 47).
- ⁵¹ Razgovor autorica s Krešimirom Ivanišem, Zagreb, 7. srpnja 2022.
- ⁵² Patent broj 19 007. Elementi za montažne kuće, Prijava od 9. 11. 1953. važi od 31. 12. 1955., *Pronalazaštvo*, 2 (1956.), 120.
- ⁵³ Patent br. 23 658. Prijava 4. 4. 1961. (P500/61) važi od 31. 3. 1963., *Patentni glasnik*, 1 (1963.), 319.
- ⁵⁴ Pločama Celotex oblagani su zidovi stanova višestambenih zgrada realiziranih primjenom sustava JU-60. U sobama su na pločama bile lijepljene papirnate, a u kuhinjama perive plastične tapete. ŽELJKO SOLAR, Montažna gradnja, *Čovjek i prostor*, 111 (1962.), 6 i 8.
- ⁵⁵ NN (bilj. 47).
- ⁵⁶ NN (bilj. 47).

⁵⁷ U Picalu u Poreču nakon izgradnje Jugomontovih objekata i restorana izgrađene su jednokatne smještajne jedinice i dograđen je restoran. U trećoj fazi izgrađena je recepcija i drugi put dograđen restoran. NN, O dosadašnjoj turističkoj izgradnji Jadranske obale, *Čovjek i prostor*, 160-161 (1966.), 1-2, 4.

⁵⁸ Unapređivanju domaće produkcije montažnih kuća za individualno stanovanje, jednoobiteljskih, dvojnih i u nizu, bitno je doprinijela obnova Skopja nakon razornog potresa 1963. godine. U

montažne prizemne, uglavnom drvene stambene objekte, u svega godinu dana stambeno je zbrinuto više desetaka tisuća ljudi.

⁵⁹ JULIJE GOLIK (bilj. 24), 7.

⁶⁰ VLADIMIR ROBOTIĆ, Montažne stambene zgrade – „Spačva”, *Čovjek i prostor*, 143 (1965.), 7-8; VLADIMIR MATTIONI (bilj. 48).

⁶¹ BORIS VUKONIĆ, *Turizam: budućnost mnogih iluzija*, Zagreb, 2010.